

Antisemitismus

Projevy antisemitismu byly za Rakouska-Uherska i za první republiky v Litomyšli ojedinělé. Důvodem mohla být velká míra asimilace židovské komunity do většinové populace. Situace ve městě se změnila se vznikem protektorátu a vydáním prvních protizidovských opatření. Jejich součástí bylo například omezení pohybu, obchodu, kontaktu s nežidovským obyvatelstvem, vyloučení dětí ze škol, zákaz vstupu na kulturní akce a některá veřejná prostranství (zákaz pohybu po hlavním náměstí od listopadu 1942). Dále pak omezení (a později též úplný zákaz) vstupu do místní knihovny, obchodů či příkaz nosit žlutou šesticípou hvězdu. Ten platil v Litomyšli od září 1941 a velikost hvězdy s nápisem JUDE měla být v rozmezí 12–15 cm. Po roce 1939 se zároveň začala množit antisemitsky motivovaná udání a objevovaly se hanlivé nápisy na židovských obchodech. Vedle projevů nenávisti se však podle vzpomínek pamětníků vyskytovaly i projevy solidarity a pomoci ze strany litomyšlských obyvatel.

Vyvlastnění majetku

Na základě nařízení říšského protektora z června 1939 a dalších dokumentů docházelo postupně k vyvlastnění židovského majetku. Do podniků byli dosazeni nežidovští správci, obchody přebírali arijstí konfidenti a židovskému obyvatelstvu byl postupně konfiskován téměř všechno movitý i nemovitý majetek. Již v září 1939 jim byly zabaveny radiopřijímače a postupně byli nuceni se vystěhovat z vlastních domů a bytů a často pak na malém prostoru žilo několik rodin dohromady.

Deportace

Posledním krokem v perzekuci židovského obyvatelstva byla jejich deportace z Litomyšle o půl páté ráno dne 2. prosince 1942. Vlakem byli odvezeni do Pardubic a dále do koncentračních a vyhlazovacích táborů. Největší část židovských obyvatel byla zařazena do transportů Cf a Cg, které směřovaly z Pardubic do Terezína. Z terezínského ghetta pak byli postupně transportováni na východ – především do Osvětimi. Podle Terezínského pamětní knihy odjelo celkem šesti transporty mezi léty 1942 a 1945 dohromady 103 litomyšlských Židů, z nichž 89 zahynulo a vrátilo se 14 osob. Činnost litomyšlské náboženské obce již nebyla po válce obnovena.

Dne 28. října 1986 byl na městském hřbitově odhalen pomník na památku Židů umučených v letech 1939–1945.

Davidova hvězda s nápisem Jude, kterou museli být od roku 1941 litomyšlská Židé označeni
Regionální muzeum v Litomyšli

Zápis v městské kronice z roku 1939

Doplňky ke kronice z let 1938-1942, SOKA Litomyšl

21. března přijela do Litomyšle hlídka černoš uniformovaných SS, a umřelí hlavou na šepicích. Na radnici pouštěvala purkmistra a zvolené zástupce úřadů, že přicházejí jako přátelé, sjednat pořádek, ale hlavně se zajímala o Židy a jejich majetek v městě.
Peněžním ústavem dali zákaz vyplácet Židům vklady a sháněli seznam židovského majetku, továren, obchodů atd., aby mohli zatím do nich nasazovat svoje zbroňovce ./Treuhandzer ./
V té době bylo v Litomyšli cca 115 Židů / včetně dětí ./
Měli 9 továren / z toho 8 tkalcovny, 3 výroby prádla, 4 výroby obuvi / a celkovým počtem 498 zaměstnanců. Dále měli 14 obchodů / 2 koloniální, 7 konfekčních a galanteriích, 1 sešlácký, 1 výrobu líhovin, 1 obchod kuřá, 2 trhovectví / a 3 řemeslné živnosti / 1 moštivní, 1 šalounictví, 1 výrobu kožených pásů ./

Zápis v městské kronice z roku 1939

Doplňky ke kronice z let 1938-1942, SOKA Litomyšl

Protizidovská vyhláška z roku 1939

Regionální muzeum v Litomyšli

23. září odebrali Židům radiopřijímače...
9. října v noci strhli...

Okresní úřad v Litomyšli.
Míst: 612 pres. Dne 11.9.1939.
V Y H L Á Š K A.
V zájmu veřejného klidu a pořádku vydává okresní úřad k úpravě styku mezi obyvatelstvem arijským a židovským ve veřejném životě podle čl.3.odst.1.zákona z 14./VII.1927 č.126.Sb.z.a.n. tato nařízení, platná pro obvod města Litomyšle, Ústí n.Orlicí a České Třebové.
1. Osobám židovského původu zakazuje se návštěva těchto hotelových, restauračních, káveřenských a vinárenských podniků:
V Litomyšli:
Hotel "Hvězda"- "Slezák"- "Slunce"
-Restaurace: "Smetanův dům"- "Hlučanda"- "V Ráji"- Němcova vinárna"- Anderlikova vinárna.
V Ústí nad Orlicí:
Hotely "Jansa"- "Avion"- "Friml"- "Šebestl", restaurace v bio "Star".
V České Třebové:
Hotel "Padevět"- "Vostrčil"-
Restaurace: "Národní dům"- "Sokolovna"- "Dělnický dům" a lesní restaurace "Habeš" v Parníku.

Majitelům těchto podniků se ukládá, aby tento zákaz vně i uvnitř zřetelně vyznačili.
Pokud majitelé těchto podniků hodlají židovským návštěvníkům vyhradit zvláštní místnost, musí ji co takovou řádně vyznačit.
2. Osobám židovského původu zakazuje se navštěvovati veřejná koupaliště a plovárny v Litomyšli, v Ústí n.Orl. a České Třebové.
3. Osobám židovského původu, pokud jsou majiteli živnostenských podniků, se ukládá, aby své provozovny opatřily veřejným, pro zákazníky zřejmým označením "Židovský obchod" po př. "Židovský závod."
Všechna tato opatření vstupují v platnost dnem z vyhlášení.
Přestupky budou stíhány podle čl.3.odst.2.cit.zákona od 10 do 5000 Kč nebo trestem vězení od 12 hodin do 14 dnů.
Okresní hejtmán,
rada politické správy: Rat. d.

Zápisy v Pamětní knize města Litomyšle z let 1941 a 1942

SOKA Litomyšl

Proce 1941 měli Židé ve měst. veřej. knihovně všechny své výpůjční dny toliko ve středu 11-12, Od září 1941 byl jim vstup vůbec zakázán.
Od 15. září 1941 nařízeno bylo pro Židy nošení žlutých hvězdiček na veřejných místech, 12-15 cm, žlutých hvězdiček na vrchním šatě s nápisem "JUDE".
Od 10. listopadu nesměl se nikdo ze Židů objeviti na hlavním náměstí Vítězství, museli voliti potrávní ulice a cesty.
Dne 2. prosince všichni Židé byli odvezeni vlakem z Litomyšle hned ráno 1/25. hod. a bylo každému dovoleno toliko do 50 kg zavazadel vzíti s sebou, jeli směr do Terezína.

Zápis v městské kronice z roku 1942

SOKA Litomyšl

Od 17. září 1941 museli Židé nositi žlutou hvězdu s nápisem "JUDE".
Ze židovských příslušníků byli 2. prosince 1942 odstěhováni:
Sigmund Aschermann se 2 syny (č. 41) Oba synové se vrátili.
Hedvika Bergrová č. 409.